

Ющенко С. С.,

*науковий співробітник відділу інформатики
Українського мовно-інформаційного фонду
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНА ЕКСПЕРТИЗА ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ЯК СИСТЕМИ ЗНАТЬ

Аналіз законодавчої бази свідчить, що європейський курс України розроблявся фактично від часів набуття нашою країною незалежності¹, але, за нашими спостереженнями, протягом всього часу євроінтеграційні ініціативи уряду та їх кінцева мета викликали в деякій частині суспільства, політикуму та бізнес-кіл певний скептицизм. Небажання змін, відсутність продуманих державних інформаційних кампаній, істотний російський спротив (згадаємо хоча б «позаблоковий статус України», проголошений В. Януковичем), прогнозоване зменшення прибутку бізнесу всіх форм власності внаслідок необхідності збільшувати видатки на задоволення жорстких порівняно з українськими вимог ЄС щодо якості продукції та наданих послуг, охорони довкілля, авторських прав, сплати податків тощо й вихід Великобританії зі складу ЄС у 2020 році після майже сорокарічного членства, на нашу думку, є тими чинниками, що «підігрівали зсередини» критичне ставлення до євроінтеграційних процесів України.

Але повномасштабна війна, роз'язана військового-політичною верхівкою РФ проти України та, без перебільшення – всього людства, й спричинені вторгненням російської армії драматичні події, свідками і учасниками яких ми всі є, не залишили жодних сумнівів щодо європейської ідентичності українського народу та незворотності європейського та євроатлантичного курсу України, до речі, з 21 лютого 2019 року офіційно закріплених в нашій Конституції. І ось нарешті

¹ Див., наприклад, Угоду про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими співтовариствами та їх державами-членами від 14 червня 1994 р., Указ Президента України «Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу» від 11 червня 1998 р.; Програму інтеграції України до Європейського Союзу, схвалену Указом Президента № 1072/2000 від 14 серпня 2000 р.; Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18 березня 2004 р. № 1629-IV; Указ Президента України від 9 жовтня 2006 р. № 826 «Питання укладення нового базового договору між Україною та Європейським Союзом» та ін.

14 грудня 2023 року Європейська Рада ухвалює рішення про початок переговорів про вступ України та Молдови до ЄС.

Зрозуміло, що процес євроінтеграції України має безліч політичних, правових, організаційних, економічних та інших аспектів, перелік (а тим паче –аналіз) яких сягає далеко за межі нашої компетенції, не вимагається форматом цієї конференції й не значиться серед її наукових напрямків. Тому сконцентруємо свою і вашу увагу лише на одному аспекті, а саме – смисловій адаптації законодавства України до законодавства ЄС і пов’язаній з нею проблематиці євроінтеграційної експертизи вітчизняних законопроектів.

Адаптація законодавства України до законодавства ЄС вбачається «пріоритетною складовою процесу інтеграції України до Європейського Союзу» та офіційно тлумачиться як «процес приведення законів України та інших нормативно-правових актів у відповідність з *Acquis communautaire*» [1], іншими словами – у відповідність з джерелами первинного (договори) й вторинного законодавства ЄС (директиви; регламенти; рішення Європейського суду з прав людини; рекомендації; висновки; стратегії та ін.) та «полягає в поетапному ухваленні та впровадженні відповідних законів і підзаконних нормативно-правових актів України, розроблених з урахуванням права Європейського Союзу, а також у внесенні відповідних змін у чинні закони, нормативно-правові акти України» [2, с. 191]. «Відповідність законодавства України загальноєвропейським принципам розглядається ЄС як один з первинних показників готовності країни виконувати вимоги ЄС» [3].

У процитованих та інших актах, розроблених на реалізацію євроінтеграційної політики України, прямо зазначається, що відповідність вітчизняних НПА нормам ЄС має ступінь, отже, є квантитативною (кількісною) характеристикою. З позиції прикладної лінгвістики та інформаційних наук «перевірка ступеню відповідності», по суті, одного текстового масиву (еталонного) іншому (аналізованому), передбачає наявність деякого механізму трансформації цих масивів у скінченні множини лічильних одиниць з подальшими операціями над отриманими множинами (порівняння, переріз, різниця, об’єднання тощо). Але наскільки нам відомо, такої методики на озброєнні юридичних наук немає, рівно як відсутній і єдиний стандарт проведення євроінтеграційної експертизи. Того ж самого висновку дійшли й, наприклад, консультант проекту Європейського Союзу та програми розвитку Організації Об’єднаних Націй з парламентської реформи А. Кошман з командою експертів Офісу парламентської реформи (Ю. Зайченко, О. Баранюк, О. Базилівська), які зауважують, що «через відсутність методики виконання антикорупційної, бюджетної, євроінтеграційної експертизи, уніфікованих критеріїв аналізу відповідним експертним висновкам бракує повноти та змістовної конкретики. За таких умов

неможливо забезпечити єдиний підхід до розуміння суті експертизи, її процедури та завдання» [4].

На нашу думку, вирішення окреслених проблем забезпечить трансдисциплінарний підхід, що передбачає вихід за межі спеціалізації окремої наукової дисципліни (в розглянутому випадку – юридичних наук). Так, законодавство, реально будучи джерелом права, утвореною на ієрархічній основі *системою* нормативно-правових актів та міжнародних договорів України, також є системою знань, оскільки містить колосальний обсяг інформації і знань з різних сфер державної політики, необхідних для регулювання суспільних відносин у цих сферах.

Згідно з теорією лексикографічних систем В. Широкова, «у системі будь-якої природи існує дискретна підсистема порівняно сталих сутностей – елементарних інформаційних одиниць, яким властива субстанційність (однозначний взаємозв'язок форми і змісту). Внаслідок цієї властивості зазначені сукупності мають відносну стабільність своїх характеристик та набувають здатності представляти будь-який факт з розглядуваного універсуму» [5, с. 129]. У законодавстві як системі знань такими «сутностями» – носіями «елементарних» знань та концептуального юридичного змісту є синтаксично організовані групи слів, що утворюють смислову єдність. Для скорочення викладу надалі такі одиниці називатимемо «*концептами*».

Неважко переконатися, що самої лише юридичної (правової) термінології недостатньо для репрезентації змісту НПА та його статей, адже частка термінів у тексті є незначною. Наприклад, у статті 31 «Обмеження доступу до інформації» Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII довжиною 72 слова міститься лише один визначений цим законом термін – «конфлікт інтересів»:

1. Обмеження доступу особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, порівняної до неї особи до певної інформації здійснюється за рішенням керівника органу або відповідного структурного підрозділу, в якому працює особа, у випадку, якщо **конфлікт інтересів** пов'язаний з таким доступом та має постійний характер, а також за можливості продовження належного виконання особою повноважень на посаді за умови такого обмеження і можливості доручення роботи з відповідною інформацією іншому працівнику органу, підприємства, установи, організації.

Тоді як кількість «концептів» в цій статті дорівнює 33. У таблиці 1 нижче показаний фрагмент розбору статті 31 Закону України «Про запобігання корупції» на «концепти»:

<p>держава</p> <ul style="list-style-type: none"> функції держави особа, уповноважена на виконання функцій держави особа, прирівнена до особи, уповноваженої на виконання функцій держави
<p>місцеве самоврядування</p> <ul style="list-style-type: none"> функції місцевого самоврядування особа, уповноважена на виконання функцій місцевого самоврядування особа, прирівнена до особи, уповноваженої на виконання функцій місцевого самоврядування
<p>повноваження</p> <ul style="list-style-type: none"> повноваження особи на посаді належне виконання повноважень особою на посаді належне виконання повноважень особою на посаді за умови обмеження доступу до інформації
<p>інформація</p> <ul style="list-style-type: none"> доступ до інформації обмеження доступу до інформації робота з інформацією конфлікт інтересів конфлікт інтересів, пов'язаний з доступом до інформації постійний характер конфлікту інтересів, пов'язаного з доступом до інформації
<p>орган = підприємство, установа, організація</p> <ul style="list-style-type: none"> орган, в якому працює особа, уповноважена на виконання функцій держави керівник органу, в якому працює особа, уповноважена на виконання функцій держави рішення керівника органу, в якому працює особа, уповноважена на виконання функцій держави обмежити доступ до інформації такої особі

Так само можна розписати природномовний текст будь-якої довжини та змісту, причому сучасні технології та потужність обчислювальних ресурсів дозволяють виконувати цю операцію в автоматичному режимі. В Українському мовно-інформаційному фонді НАН України зараз триває тестування й вдосконалення програми, налаштованої на автоматичний пошук «концептів» у довільному тексті та реалізованої у GPT-технології методами штучних нейронних мереж на 170 граматичних моделях українських словосполучень довжиною до дев'яти слів. Точність результатів, отриманих на етапі тестування, оцінюємо наближеною до людської.

У такий спосіб, на наше переконання, можливо автоматизувати певні ділянки євроінтеграційної (та інших видів) експертиз законодавства України як системи знань, принаймні, кількісно оцінити ступінь відповідності понятійного апарату законодавства України понятійному апарату законодавства ЄС. Остаточне рішення, звісно, за експертами.

Список використаних джерел:

1. Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, затверджена Законом України від 18 березня 2004 р. № 1629-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text>

2. Федунь Мар'яна Адаптація законодавства України до стандартів Європейського Союзу у сфері поводження з відходами. *Вісник Львівського університету. Серія : Міжнародні відносини*. 2014. Випуск 36. Частина 2. С. 191–199.

3. Програма інтеграції України до Європейського Союзу, схвалена Указом Президента № 1072/2000 від 14 серпня 2000 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001100-00#Text>

4. Пропозиції щодо вдосконалення експертизи законопроектів (бюджетна, інклюзивна, гендерна, антикорупційна експертизи законопроектів, експертиза законопроектів на відповідність положенням законодавства ЄС). 22.06.2021. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/propozytsiyi-shchodo-vdoskonalennya-ekspertyzy-zakonoprojektiv>.

5. Широков В. А. Феноменологія лексикографічних систем. Київ : Видавництво «Наукова думка», 2004. 327 с.